

På Centro Ecológicos distributionscentral i Ipê paketeras agroekologiskt odlade morötter för att skickas till en snabbköpskedja med miljömedveten profil.

De satsar på närproducerat

Mat kan inte ses som en handelsvara, vilken som helst. Det tycks allt fler vara överens om. Men vad är alternativet till dagens dominerande jordbruks- och handelspolitik?

I Brasilien växer sig den agroekologiska rörelsen allt starkare. I centrum står livsmedelsförsörjning och livskvalitet – inte vinstmaximering.

TEXT & FOTO: LENA ZETTERSTRÖM

VILMAR MENEGATTS TRÄDGÅRDSLAND är en symfoni i färger och former. Grönsaker och rotfrukter blandas med blommor och kryddväxter. Ett citrusträd ger skugga här och där, pumpor och vattenmeloner slingrar sig om fötterna på besökaren. Allt växer i en enda röra, där de olika växterna utnyttjar olika utrymmen, olika näringsämnen och skyddar varandra mot skadedjur och sjukdomar. Inga kemiska bekämpningsmedel, ingen konstgödsel, inget genmanipulerat utsäde. Vilmar driver tillsammans med grannarna en fröbank för att bevara den agrobiologiska mångfalden.

– Det tog lite tid innan jag kom över den europeiska traditionen att varje gröda ska odlas separat, men nu ser jag bara fördelar. Plantorna kompletterar varandra och jorden blir bara bördigare för vart år som går om man härmar naturens egna system, säger han.

På andra sidan huset betar grisar, kor och gäss, som bidrar med gödsel samt med råvaror till familjens egen salami- och ostproduktion. Bortom det angränsande druvplantaget driver Wilmar sedan sju år ett litet skogsjordbruk. Inplanterade fruktträd som fikon, lime, pitanga, kaqui, plommon och granatäpple samt kanel, pecannöt, mate, ceder och kaktusväxten palma växer om vartannat i den ursprungliga skogen, utan avverkning, harvning och erosion. Där ryms också speciella "gödningsväxter" som huggs ned och lämnas att multna för att berika jorden. Trettio bikupor med inhemska biarter

ökar pollineringen och därmed fruktskörden. Dessutom tillverkar de utsökt honung. Vilmar uppskattar att enbart hans arbete försörjer ett 50-tal familjer med frukt och grönsaker.

– Innan skotten slår rot är det lite arbetsamt, men sedan sköter de sig själva. Skogsjordbruket är väldigt lämpat för försäljning på den agroekologiska marknaden, eftersom det är varierat och olika arter mognar vid olika årstider.

VILMAR BOR och arbetar i kommunen Ipê, på höglandet i Brasiliens sydligaste delstat Rio Grande do Sul. Ipê med drygt 5 000 invånare har utropat sig själv till "Brasiliens agroekologiska huvudstad" då de första pionjärerna började här för snart 30 år sedan och det är här som utvecklingen inom agroekologi har kommit längst i landet. De agroekologiska odlarna är välorganiserade och ekonomiskt starka, med familjeinkomster på motsvarande 3 500–14 000 kronor i månaden (3–10 brasilianska minimilöner). Många har sina egna familjedrivna små agroindustrier för förädling, sylter, vin och juicer. De har också ett tydligt inflytande i den lokala politiken. Vilmar var till exempel själv kandidat till vice borgmästarposten i kommunalvalen i höstas. Han blev inte vald, men flera agroekologiska kollegor kom in i kommunfullmäktige.

Det är inte alla jordbrukare i regionen som arbetar så integrerat som Vilmar, men ändå tillräckligt för att räknas som agroekologiska. De försörjer i första hand den egna familjen, i

Volmar Campagnollo och Alvir Longhi (t v) i de agroekologiska odlarnas gemensamma fröbank i Ipê.

andra hand en betydande andel av den lokala marknaden och de inger hopp om att en annan samhällsordning är möjlig. Vilmar's granne Elisiana Marcón har investerat i ett större växthus för att driva upp plantor som hon säljer till sina agroekologiska grannar.

– En och samma familj har oftast inte tid att både hålla fröbank, driva upp från frön, plantera ut, skörda och sälja. Därför har vi specialiserat oss på olika delar av processen. Vilmar torkar och lagrar frön, vi förbereder plantorna. Det ger ett större ömsesidigt beroende som i sin tur gör att vi bryr oss mer om varandra, får mer sammanhållning här, förklarar Elisiana.

MEN BEGREPPET agroekologi omfattar mycket mer än jordbruksteknik och social och politisk organisering. Det handlar i grunden om livskvalitet: arbetsförhållanden, kosthållning, förebyggande hälsovård (bättre och mer varierad mat, medicinalväxter), biologisk mångfald,

matsuveränitet, jämställdhet, relationerna mellan generationer, värdesättande av traditionellt kunskande och inkorporering av ny, ekologisk hållbar teknologi. Och framför allt kontakterna mellan dessa områden: att återigen se världen som en levande och interaktiv helhet. Vissa hävdar att agroekologi är en interdisciplinär (interaktiv) vetenskap.

Vilmar, Elisiana och de flesta agroekologiska odlare i området får produktionstekniskt och politiskt stöd av organisationen Centro Ecológico som har ett av sina två kontor i Ipê. Centro Ecológico grundades i början av 1980-talet av en grupp miljömedvetna agronomer som genom konkreta erfarenheter ville visa att ekologiskt jordbruk var ett hållbart alternativ till den "gröna revolutionen" i tredje världen. 1984 startade de projektet "Vacaria", en försöksgård och uppvisningsanläggning på 70 hektar där de testade olika alternativa metoder för odling och djurhållning. I slutet av 1980-talet

Med dagens genteknik har småbrukarnas tradition att använda sitt eget utsäde blivit en politisk handling.

började centret sprida sina erfarenheter till närliggande familj jordbrukare genom de första föreningarna av ekologiska småbrukare.

– Vår region är speciell med en stor och varierad livsmedelsproduktion. När matpriserna sköt i höjden i fjol och alla oroade sig för den stora bristen på livsmedel så blev det motsatt effekt här. Jordbrukarna tjänade extra på det, säger Luis Carlos Diel Rupp, koordinatör för centret i Ipê.

JORDBRUKARNA PÅ HÖGLANDET säljer sina produkter på de nio agroekologiska marknaderna i regionen, direkt från producent till konsument, utan fördyrande mellanhänder. Marknaden är också ett utrymme för att utbyta information, etablera kontakter och skapa en allians mellan producenter och konsumenter för nya, ”alternativa” marknads krafter. Den agroekologiska marknaden i delstatshuvudstaden Porto Alegre är med sina 20 år Brasiliens äldsta. Med sina

80 marknadsstånd är den också den största och har tjänat som modell för många andra som dyker upp landet över. Där säljs, bara för att ta ett exempel, 33 (!) olika typer av bönor. Certifieringen är också alternativ; konsumenter och jordbrukare ”inspekterar” varandra inom det agroekologiska nätverket Ecovida.

Vilmar är också medlem och en av grundarna av det agroekologiska kooperativet Aecia som säljer förädlade agroekologiska produkter över en stor del av Brasilien. De agroekologiska marknaderna vinner hela tiden nya kunder och kommersialiseringsvägarna diversifieras. Det senaste initiativet från nätverket Ecovida är att ”utbyta” varor mellan odlare och försäljningsställen, för att öka mångfalden på varje marknad och komplettera med produkter som inte växer alldeles lokalt. Ett exempel är bananer som kommer från kusten i Rio Grande do Sul upp till höglandet där de byts mot druvor och vin i vändande transport.

– Intressant är att det cirkulerar mycket lite pengar, det mesta är byteshandel, säger jordbrukaren Volmir Campagnollo, som arbetar en dag i veckan för att koordinera detta kretslopp för Centro Ecológicos räkning.

MEN TROTS DEN POSITIVA konjunkturen ligger det största hotet mot en fortsatt agroekologisk landsbygdsutveckling i södra Brasilien i en nära framtid: nästa generationsskifte. Få ungdomar är beredda att ta över föräldrarnas gårdar, en bekvämare livsstil i stan attraherar. De föredrar att tjäna 400–500 reais i månaden som lönearbetare i stället för att tjäna 800 i jordbruket.

– Det är dags för oss att trycka hårdare på de ekonomiska argumenten för en agroekologisk samhällsutveckling. Hittills har vi mest fört fram de ekologiska och sociala argumenten, säger Alvir Longhi, från organisationen Cetap, som arbetar med agroekologi i en annan del av Rio Grande do Sul.

Intervjuer som Cetap gjort med agroekologiska jordbrukare i sin region visar att de har det mycket bättre i familjeekonomin efter att de lagt om till ekologisk odling. Tidigare kanske de tjänade mer i reda pengar, men utgifterna för utsäde, gifter, gödning och maskiner var mycket större. En stor del av vinsten gick till uppköpare. Dessutom var familjerna tvungna att köpa mycket mer mat till den egna försörjningen.

SEDAN LULA TILLTRÄDDE som president 2003 har det småskaliga familj jordbruket fått ökat stöd. Jordreformens nybosättningar och andra landsbygdssamhällen i nordöst får jordbruksteknisk rådgivning enligt agroekologiska principer. En speciell kredit har skapats för agroekologisk odling. Enligt ministeriet för jordbruksutveckling (MDA) finns det 4,1 miljoner familj jordbruk i Brasilien (84 procent av det totala antalet jordbruk) som tillsammans sysselsätter tre fjärdedelar av arbetskraften på landsbygden

Förr kritiserades agroekologiska produkter för att vara fula och dyra. Priserna har nu sänkts och utseendet förbättras. Men näringsvärdet och smaken väger tyngst för konsumenterna.

och producerar en dryg tredjedel av jordbrukets totala BNP, främst genom de livsmedel som folk konsumerar i stort sett dagligen: bönor, mandiok, majs, mjölk, höns och ägg. Den nationella jordreformsplanen framhäver att familj jordbruket är dubbelt så effektivt som det storskaliga jordbruket när det gäller produktion per yta.

– Agroekologin har fått ett uppsving i och med debatten om klimatkrisen. Det framstår som ett energisnålt alternativ, kommenterar Alvir från Cetap.

MEN SAMTIDIGT ÄR konkurrensen från det storskaliga, exportinriktade industrijordbruket nästan övermäktig. Det får mer än tio gånger så mycket regeringsstöd i form av krediter och investeringar än det småskaliga familj jordbruket. Och tendensen är att ”de stora” nu också ger sig in på den växande organiska marknaden. En ny lag som definierar organiska produkter ställer till exempel höga krav på märkning och investeringar i infrastruktur, vilket är dyrt. Det gynnar ”de stora” och blir ett hinder för de små agroekologiska jordbrukarna.

Brasilien är det enda landet på kontinenten som har en inhemsk marknad att tala om för organiska produkter, enligt chilensen Mario Ahumada, koordinatör för den latinamerikanska agroekologiska rörelsen Maela.

– I övriga länder ökar den organiska produktionen också, men i stort sett allt går på export. Det är storgodsägarna som byter ut gifterna och konstgödslet mot nya industrialiserade produkter som är godkända för organisk odling. Men det förändrar i princip ingenting när det gäller storskalighet, monokultur, ojusta arbetsförhållanden och handelsvillkor. Vi måste se upp med dem, de är allt utom agroekologiska, menar Mario Ahumada. ■

Nätverket Ecovidias deltagande märkning är en kritik mot de kommersiella certifieringsföretagen. Dessutom är kraven på produkten högre.

FAKTA/Agroekologiskt eller organiskt jordbruk

Agroekologi innefattar olika former av ekologiskt jordbruk: biodynamiskt, naturligt, permakultur, skogsjordbruk m m. Kraven är mycket högre på en agroekologisk produkt än en ekologisk, då den senare bara tar hänsyn till själva odlingen – att inte kemiska bekämpningsmedel och gödning används – medan den agroekologiska omfattar hela det sociala och politiska sammanhanget runt produktionen; kontroll över utsädet, schysta priser, kvinnans medbestämmande i produktionen, människors rätt till bra livsmedel och att producera sin egen mat etc.

Småskalighet

Agroekologiskt jordbruk är till sin natur småskaligt, oftast baserat på familjearbetskraft, men det är mer produktivt per kvadratmeter än stora monokulturer om man räknar samman hela den varierade produktionen. Det agroekologiska jordbruket kan producera i stor skala om familj jordbrukarna organiserar sig i kooperativ och företag.

Genus och generationer

Inom det konventionella jordbruket är det nästan alltid män som fattar alla beslut; ju mer mekaniserat, desto mindre jämställt. I det agroekologiska jordbruket värdesätts allas kunskaper och bidrag, familjen integreras som en produktiv enhet och tendensen är jämnare maktrelationer mellan män och kvinnor, föräldrar och barn.